

ІНДИВІДУАЛЬНА ТРАЄКТОРІЯ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ПІДГОТОВЧИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті досліджено компоненти індивідуальної траєкторії навчання іноземних студентів підготовчих факультетів в ракурсі особистісно-зорієнтованого підходу.

Ключові слова: *індивідуальна траєкторія навчання, особистісно-орієнтоване навчання, підготовчі факультети, іноземні студенти.*

В статье исследованы компоненты индивидуальной траектории обучения иностранных студентов подготовительных факультетов в ракурсе личностно-ориентированного подхода.

Ключевые слова: *индивидуальная траектория обучения, личностно-ориентированное обучение, подготовительные факультеты, иностранные студенты.*

Components of an individual educational trajectory of foreign students of preparatory departments were studied from viewpoint of personal focused educational approach.

Key words: *individual educational trajectory, personality focused education, preparatory departments, foreign students.*

Постановка проблеми. Найголовнішою умовою сучасного навчально-виховного процесу є його індивідуалізація, особистісна орієнтованість, спрямована на те, щоб кожний учасник освітнього процесу став повноцінним, творчим суб'єктом діяльності, пізнання, спілкування, вільною та самодостатньою особистістю.

Іноземні студенти, які навчаються на підготовчих факультетах у різних вищих навчальних закладах України, відрізняються надзвичайною гетерогенністю, тому вони особливо потребують індивідуалізації навчання.

Забезпечення реалізації особистісно-орієнтованого навчання й виховання стає можливим за допомогою створення індивідуальної траєкторії навчання. Цінність індивідуальної траєкторії навчання полягає в тому, що вона дозволяє кожному на основі мотивації, самооцінки розвивати ціннісні орієнтації, творчу індивідуальність, різнобічний розвиток особистості, формувати навички самоосвіти й самореалізації особистості,

створює умови для формування сприятливого освітнього середовища.

Однак проблема визначення індивідуальної траєкторії навчання іноземних студентів в Україні залишається в сучасній педагогіці недостатньо дослідженою. Її створення сприятиме формуванню освітнього середовища, врахуванню їх національних та психологічних особливостей і підвищенню ефективності підготовки іноземних студентів на підготовчих факультетах вищих навчальних закладів.

Аналіз актуальних досліджень. Особистісно-орієнтований підхід – один з провідних векторів розвитку освіти, на якому зосереджена увага багатьох сучасних учених (І. Бех, В. Євдокимов, М. Євтух, І. Зязюн, О. Іонова, В. Кремінь, В. Лозова, О. Микитюк, М. Подберезський, І. Прокопенко, А. Троцько та ін.).

У процесі особистісно-орієнтованого навчання й виховання абсолютною цінністю є не відчужені від особистості знання, а сама людина, тому все розглядається крізь призму особистості того, кого навчають, – його потреб, мотивів, здібностей, активності, інтелекту та інших індивідуально-психологічних особливостей.

Сучасне поняття «індивідуальна освітня траєкторія» визначається як система індивідуалізованих завдань, змін у типових програмах, порядку вивчення матеріалу для конкретних студентів; персональному шляху реалізації особистісного потенціалу кожного студента (В. Загвязінський, Н. Крилова, А. Хуторської та ін.). На думку К. Александрової, індивідуальна освітня траєкторія – це програма освітньої діяльності студента, що розроблена ним сумісно з педагогом (з різною їх частковою участю, що залежить від готовності того, хто навчається до даного виду діяльності). Елементами індивідуальних траєкторій є цілі, цінності, зміст, форми відповідної їм поведінки, спілкування й навчання студентів на визначеному часовому етапі [1].

Мета статті – виявити та схарактеризувати роль компонентів індивідуальної освітньої траєкторії в ракурсі особистісно-орієнтованого підходу до навчання іноземних студентів підготовчих факультетів.

Виклад основного матеріалу. Створення умов для реалізації індивідуальної траєкторії розвитку дає можливість викладачеві застосовувати різноманітні педагогічні технології, адекватні сучасним умовам, що забезпечують розвиток особистості студентів та їхню соціалізацію; враховують готовність студентів до навчання; індивідуально-психологічні особливості, стан здоров'я, їхній соціальний статус, базовий рівень освіти. Все це дозволяє сформувати оптимальне освітнє середовище, яке забезпечуватиме студентам творчий розвиток і надаватиме їм свободу для самореалізації.

Створення індивідуальної освітньої траєкторії – процес творчий, забарний і багатоступінчастий. Робота в умовах створення індивідуальних траєкторій навчання як для студентів, так і для педагогів має багато позитивних аспектів і сприяє їх освітньому та професійному зростанню. Позитивна динаміка спостерігається в зростанні творчої дослідницької активності суб'єктів, а саме: підвищення ініціативності, допитливості, прагнення визначати проблему. Зростає усвідомлення соціальної значущості результатів освіти: спостерігається наявність мети індивідуальної діяльності, ціннісних орієнтацій особистості, що визначають її волюву спрямованість і складають основу ставлення до себе, оточуючих людей і навколишнього світу. Збільшується здатність суб'єктів до конструктивної взаємодії та співпраці (відвертість, ступінь контактності, толерантності, уміння конструктивного виходу з конфліктної ситуації) [1].

На нашу думку, основними складовими індивідуальної траєкторії навчання іноземних студентів є психофізіологічний, педагогічний та культурно-національний компоненти (рис. 1).

До психофізіологічного компонента індивідуальної траєкторії навчання слід віднести вікові особливості, характер і темперамент студента та його здібності до навчання.

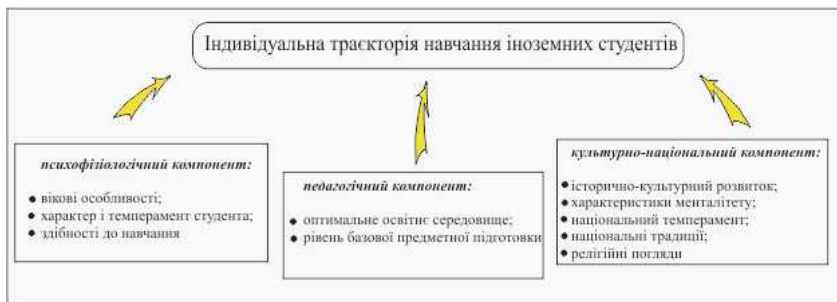

Рис. 1. Компоненти індивідуальної траєкторії навчання іноземних студентів

Вік – одна з фундаментальних і складних категорій психології розвитку. Розподіл життєвого шляху людини на періоди дозволяє краще зрозуміти закономірності розвитку людини, специфіку окремих вікових етапів.

Наприклад, періодизація з позиції фізіології ґрунтується на будь-якій ознаці біологічного розвитку організму. Оскільки біологічний і духовний розвиток людини взаємопов'язані між собою, то вікові зміни відбуваються і в психічній сфері. Ці зміни відображають особливості сприйняття, пам'яті,

уяви, мислення, мовлення, темпераменту, характеру.

Педагоги під час побудови періодизації ґрунтуються на стадіях фізичного і психічного розвитку з одного боку, і умовах, у яких здійснюється процес виховання – з іншого. Дослідження психологічних особливостей і можливостей різних вікових груп необхідне для визначення змісту і методів навчально-виховної роботи на різних ступенях навчання й виховання, а вивчення індивідуально-психологічних особливостей людини дозволяє здійснити індивідуальний підхід до навчання. Це й слугує природною основою для виділення послідовних етапів розвитку людини і складання вікової періодизації з позиції педагогічної психології.

Урахування вікових особливостей – один з основоположних педагогічних принципів. Основуючись на ньому, викладачі регламентують навчальне навантаження, встановлюють обґрунтовані об'єми зайнятості різними видами праці, визначають найбільш сприятливий для розвитку розпорядок дня, режим праці та відпочинку. Вікові особливості необхідно враховувати під час вирішення питання відбору й розташування навчальних предметів і навчального матеріалу в кожному предметі. Вони зумовлюють також вибір форм і методів навчально-виховної діяльності.

Узагальнений аналіз періодизацій різних авторів свідчить, що: підлітковий та юнацький вік розглядається в межах від 11 до 22 р.; рання дорослість розглядається як вік від 17 до 25 р.; середня дорослість та зрілість знаходяться в межах від 25 до 40 – 50 р. [2; 3; 4; 5; 6; 7].

Необхідно наголосити, що на підготовчих факультетах іноземні студенти навчаються у віці від 18 до 40 років, тобто вони належать скоріше до раннього дорослого та середнього дорослого періодів. Тому, у процесі створення індивідуальної траєкторії навчання іноземних студентів підготовчих факультетів необхідно враховувати особливості освіти дорослих людей, так звані андрагогічні принципи.

Характер і темперамент є зовнішніми виявами активності нервових центрів. Формування характеру переважно визначається способом життя людини. У характері формуються основні особливості особистості, які склалися в певних соціальних і типових обставинах.

Темперамент людини виявляється в його вразливості, імпульсивності та емоційній збудженості, яка відображається в настрої, підвищеному до самої екзальтації або зниженому навіть до депресії, та особливо в більш-менш швидкій зміні настроїв, безпосередньо пов'язаній із вразливістю.

Властивості темпераменту є спадковими, тому дуже погано піддаються змінам. З огляду на це, зусилля викладача повинні спрямовуватися не на зміну, а на виявлення й усвідомлення особливостей темпераменту студента.

Слід зазначити, що характер і темперамент з віком можуть

змінюватися, і залежить це від соціальних умов, у яких проходить формування особистості.

Здібності людини до навчання – це складна динамічна система індивідуальних показників людини, які зумовлюють продуктивність навчальної діяльності, а саме – швидкість і якість засвоєння й застосування нових знань, умінь і навичок у процесі навчання.

Здібності до навчання залежать від віку людини, ціннісних орієнтацій, психологічних настанов суб'єкта, рівня його активності та працездатності, ступеня володіння засобами пізнання, особливостей попереднього навчання конкретної людини.

Розрізняють загальні та спеціальні здібності до навчання. Перший вид здібностей до навчання виявляє рівень засвоєння в процесі навчання й самоосвіти будь-якого соціального досвіду, другий – якого-небудь конкретного його виду в галузі науки, виробництва, мистецтва тощо [8].

У процесі створення індивідуальної траєкторії навчання іноземних студентів необхідно враховувати як загальні здібності до навчання, так і їхні схильності до певних предметів, а також мовні здібності.

Визначення рівня здібностей до навчання та їх спрямованості, урахування мовних можливостей дозволяють викладачеві обирати адекватні навчальні технології, які будуть у кожному конкретному випадку найбільш ефективними; визначати темп навчання для кожного студента, обсяг і складність матеріалу, що вивчається.

Отже, вікові особливості й пов'язані з ними мотивація, психологічні характеристики, здібності до навчання, можливості пам'яті, мовні здібності складають психофізіологічний компонент індивідуальної траєкторії.

Педагогічний компонент полягає у створенні оптимального освітнього середовища для іноземних студентів, яке передбачає організацію комфортних духовних, психологічних і матеріальних умов навчання й виховання, педагогічний професіоналізм і майстерність викладача, вибір найбільш дієвих форм і методів навчання; а також в урахуванні особливостей їхньої базової предметної підготовки, отриманої на батьківщині.

Будь-яке освітнє середовище визначається сукупністю локальних середовищ, в яких функціонує студент. Аналіз груп та окремих ресурсів середовища дозволяє усвідомити можливість і необхідність цілеспрямованого проектування та моделювання освітнього середовища, яке має бути комфортним; емоційно насиченим; аутентичним, що забезпечить сприятливий режим, ритм і темп життєдіяльності; розширюючим пізнавальні можливості; стимулюючим різні види пізнавальної активності; спонукаючим до самостійності та творчості; здоров'язбережувальним.

Зазначені характеристики розглядаються як набір вимог до організації

сучасного освітнього середовища і складають групу загальних принципів його проектування й моделювання: безпечність; насиченість культурно значущими об'єктами; доступність для полісенсорного сприйняття; змістовна впорядкованість; занурення в систему соціальних відносин; розвиваючий характер; орієнтація на розвиток реальних і потенційних пізнавальних можливостей.

Процес формування освітнього середовища, оснований на пошуку й реалізації позитивних моментів і сторін навчальної діяльності, надає максимального простору для творчості та сумісної діяльності викладачів і студентів.

Отже, освітнє середовище – це дійсність, в якій відбувається творча діяльність людини. У процесі діяльності в середовищі людина змінює її для досягнення своїх особистих і соціальних цілей. У свою чергу змінена нею й іншими суб'єктами зовнішня частина середовища здійснює зворотній вплив на суб'єкта.

Освітнє середовище іноземних студентів містить усі фактори соціалізації людини, зокрема духовні, психологічні, матеріальні компоненти та процес навчання й виховання.

Але іноземні студенти утворюють настільки полікультурну групу учасників освітнього середовища, представляють надзвичайну різноманітність національних характеристик, духовних цінностей і релігійних вірувань, що цей аспект потребує посиленої уваги і ми його розглянемо як окремий компонент.

Процес навчання й виховання є провідним фактором освітнього середовища іноземних студентів і до нього належать: кадровий потенціал, характер взаємин суб'єктів освітнього процесу, матеріально-технічне забезпечення вищих навчальних закладів, сучасні педагогічні технології. Ці елементи є найбільш важливими в процесі отримання знань.

Важливу роль у створенні оптимального освітнього середовища відіграє вплив особистості викладача, його педагогічна діяльність, професіоналізм і педагогічна майстерність.

Особливості педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі передбачають певні вимоги до особистості викладача: усвідомлення свого громадського обов'язку – виховання гідних громадян країни, висококваліфікованих спеціалістів; досконале знання свого предмету; майстерне володіння методикою викладання, управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів; повага до студентів; ерудованість; творчий підхід до справи; високі моральні якості; уміння володіти власною емоційно-вольовою сферою; педагогічна спостережливість і уважність; натхнення та інтуїція; досконале володіння мовою й мисленням; оптимізм;

педагогічний такт; здоров'я і зовнішній вигляд [9].

Викладачі, які працюють з іноземними студентами, мають також володіти методикою викладання нерідною мовою, іноземними мовами й знати особливості національного характеру іноземних студентів.

Матеріально-технічне забезпечення також є запорукою успішного процесу навчання й виховання. Сучасні аудиторії та обладнання, доступність мережі інтернет, лабораторна база роблять навчальний процес приємним, привабливим та ефективним.

Вагомою складовою навчально-виховного процесу є використання сучасних педагогічних технологій. Саме різноманітність адекватних методів, форм і засобів навчання та доцільне їх застосування роблять навчальний процес більш цікавим і багатограним та підвищують мотивацію студентів до навчання [10].

Завдяки суттєвим різницям у планах та програмах з навчальних дисциплін України та інших країн, деякі іноземні студенти не вивчали на батьківщині окремі розділи або дисципліни взагалі. Інші студенти навпаки – мають досить високий рівень підготовки з окремих дисциплін. На жаль, групи іноземних студентів на підготовчих факультетах комплектуються без урахування рівня їхньої базової предметної підготовки. Різниця в системах освіти студентів з різних країн – один з найвагоміших факторів, який необхідно враховувати під час вибору методів та засобів навчання, а також у процесі складання робочих навчальних програм, вибору послідовності та інтенсивності подання навчального матеріалу. Це дозволить досягти високих результатів в пропедевтичній природничо-науковій підготовці всіх студентів.

Отже, формування оптимального освітнього середовища й урахування рівня базової предметної підготовки іноземних студентів дозволяють реалізувати особистісно-орієнтований підхід до їхнього навчання й виховання та складають фундамент для створення індивідуальної траєкторії навчання.

Культурно-національний компонент є характерною особливістю процесу навчання іноземних студентів в Україні. Вони утворюють настільки полікультурну й полірелігійну аудиторію студентів, що важливість урахування цього аспекту не викликає сумнівів і потребує окремої уваги. Культурно-національний компонент містить характеристики менталітету, що притаманні студентам з країн, які мають подібний історичний та культурний розвиток, сукупність специфічних ознак і моделей поведінки, що характерні певній соціально-етнічній спільноті, і вони часто ототожнюються з національним темпераментом, національними традиціями або релігійними поглядами.

Так, на підготовчих факультетах вищих навчальних закладів України щорічно навчаються іноземні студенти близько з 20 країн. Статистичні дані свідчать, що більшість іноземців приїжджають з арабських країн, Китаю та країн Африки. Студенти з цих країн суттєво відрізняються між собою культурно-психологічними чинниками.

Дослідники арабських етнопсихологічних особливостей (А. Заячківська, Фалах Расмі Абдуль-Рахім Мохаммед та ін.) наголошують, що арабські студенти мають високу ергічність, стеничність, соціоцентричність і суб'єктивно-особистісну орієнтацію відповідальності [11]. Відмінною етнопсихологічною особливістю всіх представників арабських країн є підвищена емоційність та імпульсивність: їхні дії щоразу супроводжуються коментарями і бурхливою жестикуляцією. За арабським етикетом вираження емоцій є невід'ємною частиною спілкування, а стриманість тлумачиться як небажання спілкуватися. Підвищена емоційність часто закінчується конфліктними ситуаціями і неконтрольованими вчинками.

Араби вирізняються комунікабельністю, вони вміють створювати дружні стосунки з людьми. Висока згуртованість, колективізм, повага до сильнішого, прагнення до лідерства, шанування влади цілком підтримуються законами ісламу, який проповідує терпіння, релігійну самопожертву і мужність. Це виявляється в непримхливості, швидкому пристосуванні до нових умов життя.

Попри єдність арабського етносу, між вихідцями з різних арабських країн існує багато відмінностей у поведінці, культурі тощо.

Проте, незважаючи на причини, за яких існують розбіжності, вони мають бути враховані під час створення індивідуальної освітньої траєкторії для іноземних студентів підготовчих факультетів.

Китайські студенти більш замкнуті, спокійні, старанні, дисципліновані. Особливістю виховання дітей ще в давньому Китаї була багатобічність освіти з акцентуванням на розвиток і вдосконалення моральних якостей. Навчання дітей у Китаї передбачає виховання ерудованої, ввічливої людини, яка володіє внутрішнім самоконтролем. Велике значення приділяється здатності встановити гармонію у своїй душі. В основі стосунків лежить насамперед повага молодших до старших. Це зумовлює такі риси характеру як терпіння, стриманість й самовладання, які притаманні всьому китайському народу. Китайці вважають, що щастя залежить не від зовнішніх обставин, а від них самих [12].

Китайські студенти надзвичайно працьовиті, наполегливі, слухняні, непримхливі. Але таке ставлення до навчання має й негативні сторони. Унаслідок традицій виховання, конфуціанської синівської шанобливості та державного демографічного становища, китайська дитина повинна давати

своїм батькам привід лише пишатися нею. Вони покійно повторюють усе за викладачем, старанно виконують усі завдання, але ніколи не визнають, що вони чогось не розуміють. Китайські студенти безініціативні, ніколи не намагаються висловити свою думку, оскільки бояться помилитися.

Студенти з африканських країн (Гвінея, Камерун, Конго, Кот Д'Ивуар, Нігерія, Сенегал, Ганна, Уганда, Кенія) переважно спокійні, повільні, достатньо контактні, життєрадісні. Дослідники емоційного стану африканських студентів (В. Дегтярьова, Т. Журавльова та ін.) установили, що для них притаманні стенічні емоції серед загального об'єму емоційної сфери більше, ніж, наприклад, українським студентам, вони мають високі показники настрою. В африканських студентів яскраво виражені паттерни, що пов'язані зі збудливими й екзальтованими рисами характеру. Африканські студенти в середньому стенічні, активні й щирі у вираженні емоцій. Особливості способу життя, традиційної африканської культури, уявлення про світ і про місце людини в ньому, причини виникнення людських страждань і хвороб тощо формують загальний емоційний стан і моделі поведінки африканських студентів у суспільстві. Саме комплекс цих уявлень сприяє тому, що африканські студенти приділяють більше уваги вихованню емоційної сфери людини й контролю над нею [13]. Нині в Україні спостерігається тенденція збільшення кількості туркменських студентів. Туркмени як представники пострадянської республіки швидше адаптуються до умов існування в Україні, ніж інші іноземні студенти, багато з них добре володіють російською мовою, але мають низький рівень предметної підготовки.

Туркмени відрізняються непримхливістю, скромні в побуті. У національному характері туркмена вживаються дуже суперечливі риси. Туркмен – гостинний, чесний, вірний своєму слову стосовно земляка, але вважає хитрість, підступність і обман необхідністю у стосунках з чужими. Вони амбітні, емоційні, войовничі, мстиві, люблять свободу, не припускають влади над собою. Туркменам притаманне шанобство, образливість. Навіть випадкову образу туркмени пам'ятають тривалий час, переживають глибоко та прощають лише після прилюдних вибачень [12].

Висновки і перспективи подальших досліджень. З огляду на проведене дослідження, можна дійти висновку, що навчання іноземних студентів за індивідуальною траєкторією має власні характерні особливості, є поняттям багатоаспектним та перспективним. Його ефективне функціонування здійснюється на основі виваженого поєднання самостійної навчально-пізнавальної діяльності іноземних студентів під керівництвом викладача з урахуванням особистісно-національних особливостей іноземних студентів. У зв'язку з цим актуальним є пошук ефективних

шляхів проектування індивідуальних траєкторій для іноземних студентів за будь-яким напрямом навчання з урахуванням усіх вищезазначених факторів. Це дозволить коригувати й інтенсифікувати навчальний процес, що зумовить якісну пропедевтичну підготовку і підвищить абсолютну та якісну успішність підготовки іноземних студентів на підготовчих факультетах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова Е.А. Педагогическое сопровождение старшеклассников в процессе разработки и реализации индивидуальных образовательных траекторий: Автореф. дис. ... докт. пед. наук 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Александрова Е.А. – Тюмень, 2006. – 48 с.
2. Bromley D.V. Human ageing: An introduction to gerontology / D.V. Bromley. – London, 1988. – 123 p.
3. Эриксон Э.Г. Детство и общество / Э.Г. Эриксон; пер. с англ. и науч. ред. А.А. Алексеев. – СПб.: «Летний сад», 2000. – 415 с.
4. Абрамова Г.С. Возрастная психология: [учеб. пособ. для студ. вузов] / Г.С. Абрамова – [4-е изд.] – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 672 с.
5. Квинн В. Прикладная психология / В. Квинн. – СПб.: Питер, 2000. – 245 с.
6. Шаповаленко И.В. Возрастная психология / И.В. Шаповаленко. – М.: Гардарики, 2005. – 349 с.
7. Выготский Л.С. Проблема возраста / Л.С. Выготский // Собр. соч. в 6 т. – М., 1984. – Т.4. – 321 с.
8. Психология развития. Словарь / под. ред. А.Л. Венгера // Психологический лексикон. Энциклопедический словарь: В 6-ти томах / ред.-сост. Л.А. Карпенко; под общ. ред. А.В. Петровского. – М.: ПЕРСЭ, 2006. – 176 с.
9. Фицула М.М. Педагогіка вищої школи: [навч. посіб.] / М. Фицула. – [2-ге вид., доп.] – К.: Академвидав, 2010. – 321 с.
10. Шмоніна Т.А. Формування сприятливого освітнього середовища при навчанні іноземних студентів природничо-науковим дисциплінам / Шмоніна Т.А. // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. статей – Ялта: РВВ КГУ, 2011. – Вип. 30. – Ч.2. – С. 142 – 150.
11. Фалах Расми Абдуль-Рахим Мохаммед. Этнопсихологические особенности ответственности у арабских и российских студентов: Автореф. дис. ... канд. психол. наук 19.00.01 «Общая психология, история

психології» / Фалах Расми Абдуль-Рахим Мохаммед. – Москва, 1997. – 132 с.

12. Крысько В.Г. Социальная психология: [курс лекций] / В.Г. Крысько. – [3-е изд.] – М.: Омега-Л, 2006. – 352 с.

13. Дегтярева В.Г. Некоторые межэтнические различия в эмоциональной сфере украинских и африканских студентов (на примере граждан Камеруна) / Дегтярева В.Г., Журавлева Т.Г. // Реализация традиционных методов и поиск инноваций в процессе подготовки иностранных студентов в современном высшем учебном заведении: Междунар. научно-метод. конф., 22 – 23 мая 2008 г.: матер. конф. – Х.: НТУ «ХПИ», 2008. – С. 137 – 139.